

Agnieszka Szymajda*

Wrocław

O muzykoterapii kreatywnej dziecka w wieku przedszkolnym

Issues on creative music therapy for children of preschool age

Wprowadzenie

Muzykoterapia łączy w sobie wiedzę z zakresu teorii muzyki, edukacji muzycznej, psychologii, pedagogiki, nauk medycznych. „To wiedza i praktyka transdyscyplinarna, hybryda dwóch dziedzin - muzyki i terapii, z których obie posiadają niejasne granice i same w sobie są trudne do zdefiniowania”¹. Intensywny rozwój muzykoterapii, związany jest z podejmowanymi badaniami naukowymi, a także z praktyką terapeutyczną. Obszary jej zastosowania ciągle się powiększają. Muzykoterapia wkracza na „nowe tereny”, dotąd dla niej nieprzewidziane. Dotyczy to między innymi obszaru edukacji dzieci w wieku przedszkolnym.

Elementy muzykoterapii, w ostatnich latach, stosuje się coraz częściej w przedszkolach i szkołach w odniesieniu do dzieci nie przejawiających szczególnych trudności rozwojowych. Proces ten opisuje K. Lewandowska wskazując na profilaktyczne wartości muzykoterapii dzieci².

* dr, Dolnośląska Szkoła Wyższa, Wydział Nauk Pedagogicznych; Przewodnicząca Stowarzyszenia Muzykoterapeutów Polskich

¹ K. Bruscia, *Defining music therapy*, Gilsum: Barcelona Publishers 1998, s. 6.

² Zob. Lewandowska K., *Profilaktyczne wartości muzykoterapii [w:] Wspomaganie rozwoju, psychostymulacja i psychokorekcja*, Kaja B. (red.), Bydgoszcz 2000.

O wprowadzaniu muzykoterapii w przedszkolu piszą m.in.: A. Woźniak³ i E. Woźniczka⁴. Autorki opisują relaksacyjne oddziaływanie muzyki, przydatność aktywnych form muzykoterapii w rozwijaniu kompetencji emocjonalnych i społecznych dzieci przedszkolnych. B. Duniec⁵ podkreśla walory ogólnorozwojowe elementów muzykoterapii w pierwszych klasach szkoły podstawowej. I. Dębicka⁶ zajmowała się zastosowaniem muzykoterapii w rozwijaniu funkcji manualnych dzieci w edukacji wczesnoszkolnej, a także możliwościami muzykoterapii w osiąganiu dojrzałości szkolnej⁷. Doświadczenia badawcze i praktyczne wymienionych autorów ukazują szerokie możliwości włączania muzykoterapii do zajęć ogólnorozwojowych i edukacyjnych w przedszkolach i szkołach. Obecność muzykoterapii w obszarze edukacji wiąże się bezpośrednio z problematyką niniejszego artykułu, w którym omówić chciałam możliwości zastosowania muzykoterapii kreatywnej w pracy z dziećmi w wieku przedszkolnym.

Muzykoterapia kreatywna

Muzykoterapia kreatywna Nordoff-Robbins należy do kierunku humanistycznego muzykoterapii, a centrum jej zainteresowania stanowi potencjał muzyczny dziecka. „W muzykoterapii kreatywnej przyjmuje się założenie o powszechności wrażliwości muzycznej obejmującej poczucie tonalności, ruchu rytmicznego (...) oraz indywidualne znaczenie

³ Zob. M. Woźniak, *Zabawy relaksacyjne z elementami muzykoterapii*, „Wychowanie w Przedszkolu”, nr 3 2009, s. 37-42; M. Woźniak, *Muzykoterapia*, „Wychowanie w Przedszkolu” nr 3 2010, s. 38-40.

⁴ Zob. E. Woźniczka, *Terapeutyczne walory muzyki*, „Wychowanie w Przedszkolu” nr 1 2010, s. 10-16.

⁵ Zob. B. Duniec, *Wpływ zajęć muzyczno-ruchowych z elementami muzykoterapii na dzieci z nadpobudliwością psychoruchową*, „Nauczyciel i Szkoła” nr 1-2 2001, s. 111-123.

⁶ I. Dębicka, *Zastosowanie muzykoterapii aktywnej w kształtowaniu funkcji manualnych dzieci*, „Nauczanie Początkowe” nr 4 2008/2009, s. 55-60.

⁷ Zob. I. Dębicka, *Dziecko u progu nauki szkolnej: założenia metodyczne zajęć muzycznych z wykorzystaniem wybranych technik muzykoterapii*, „Nauczanie Początkowe” nr 1 2006/2007, s. 68-77; I. Dębicka, *Wyobraźnia muzyczna a zdrowie emocjonalne*, „Nauczanie Początkowe” nr 3 2006/2007, s. 65-77.

muzycznych reakcji każdego dziecka”⁸. Twórcza aktywność uznawana jest w muzykoterapii kreatywnej za najbardziej podstawową potrzebę rozwojową dziecka. W podejściu tym muzyka nabiera wymiaru odkrywania istoty dziecięcej wrażliwości. Najbardziej podstawowe dla tego kierunku muzykoterapii jest tworzenie „żywej” muzyki w dwupodmiotowej relacji dziecka i muzykoterapeuty.

Muzykoterapia kreatywna jest obecnie jedną z głównych szkół muzykoterapii na świecie. „Nie jest ona metodą, ale raczej podejściem - sposobem traktowania muzyki i dziecka. Osoby szkolące się w tym podejściu zdobywają nie tylko konkretne umiejętności potrzebne do pracy muzycznej z ludźmi, ale również uczą się przyjęcia postawy wobec muzyki jako wymiaru doświadczania człowieka”⁹.

Muzykoterapia kreatywna powstała w latach 60. XX w. w Anglii. Jej twórcami byli amerykański pianista i kompozytor Paul Nordoff oraz Clive Robbins, który był pedagogiem specjalnym i pracował w ośrodku opiekuńczo-wychowawczym dla dzieci z niepełnosprawnością, położonym niedaleko Birmingham. Początki kierunku muzykoterapii kreatywnej są związane z podróżami koncertowymi Paula Nordoffa po Europie. Występował on w ośrodkach dla dzieci z niepełnosprawnościami. W jednym z nich zetknął się z Clivem Robbinsem. Podczas koncertu w tym ośrodku dzieci reagowały w sposób spontaniczny i żywiołowy na muzykę. Obserwacja tych reakcji zainspirowała pianistę do podjęcia z dziećmi „dialogu muzycznego”. Stał się on jedną z podstawowych technik muzykoterapii kreatywnej. Był to początek włączania dzieci z niepełnosprawnością w twórczą aktywność muzyczną o charakterze improwizacyjnym.

Twórcy muzykoterapii kreatywnej pracowali przez ponad 25 lat z dziećmi z zaburzeniami rozwojowymi, niepełnosprawnością sprzężoną, autyzmem. Swoją pracę terapeutyczną dokumentowali wieloma opisami, nagraniami sesji, występów. Z licznych materiałów wynika, że stosowane metody pracy z dziećmi były w tamtych czasach nowatorskie, często szokujące. „Przykładem może być historia Edwarda, chłopca z autyzmem, który w czasie pierwszej sesji bez przerwy krzyczał,

⁸ P. Nordoff, C. Robbins, *Terapia muzyką w pracy z dziećmi niepełnosprawnymi. Historia, metoda i praktyka*, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls 2007, s. 1-2.

⁹ A. Bryndał, S. Procter, *Muzykoterapia Nordoff-Robbins [w:] Modele, metody, podejścia w muzykoterapii*, Stachyra K. (red.), Lublin: UMCS 2012, s. 17.

z ogromną siłą. Zamiast spróbować go uspokoić, czego prawdopodobnie spodziewał się personel ośrodka, Paul Nordoff improwizował muzycznie (na pianinie oraz głosem) z taką samą energią, dynamiką, charakterem i dysonansem imitując krzyk chłopca. Dzięki temu Edward mógł doświadczyć relacji, na początku z samą muzyką, a potem poprzez muzykę z terapeutą. W czasie dziewiątej sesji zaobserwować już można było prawdziwe poczucie muzycznej zabawy między nimi. W taki sposób został nawiązany muzyczny dialog we wzajemnej relacji. Technika odzwierciedlenia ekspresji dziecka, „usłyszenie go” przyniosła rezultat¹⁰. Za artystyczny wymiar w muzykoterapii kreatywnej odpowiada muzykoterapeuta, który wsłuchując się w tworzone przez dziecko dźwięki próbuje nadać im formę i wyraz. Nawiązanie relacji muzycznej jest główną cechą muzykoterapii Nordoff-Robbins.

Muzykoterapia kreatywna zaliczana jest do nurtu muzykoterapii improwizacyjnej, którą zdefiniować można jako proces terapeutyczny oparty na aktywnych doświadczeniach muzycznych w improwizacji i współimprowizacji. „Muzycy, którzy chcą pracować metodą muzykoterapii kreatywnej, muszą mieć nie tylko dobrą znajomość harmonii, ale też umiejętność wykorzystania jej w praktyce. Budowanie relacji muzykoterapeutycznej wyraża się we współimprowizacji wykonywanej zwykle na fortepianie, gitarze, akordeonie. (...) Harmoniczne instrumenty są preferowane ze względu na możliwość równoczesnego wykorzystania ich przez terapeutę i dziecko np. wspólna improwizacja przy fortepianie czy gra na gitarze”¹¹. W muzykoterapii Nordoff-Robbins osoba prowadząca zajęcia posiada umiejętności muzyczne pozwalające na swobodną improwizację instrumentalną.

W muzykoterapii kreatywnej stosuje się głównie formy aktywne i interaktywne. Podstawowymi technikami pracy są: dialog muzyczny, śpiew, gra na instrumentach, ruch oraz improwizacje instrumentalne, wokalne, ruchowe. Można przyjąć, że muzykoterapia Nordoff-Robbins opiera się na technikach komunikatywnych, improwizacyjnych i kompozytorskich.

Istotą procesu terapeutycznego w muzykoterapii kreatywnej jest nawiązanie muzycznego dialogu we wzajemnej relacji. Ważne jest tutaj

¹⁰ A. Bryndal, S. Procter, *Muzykoterapia...*, op. cit., s. 17-18.

¹¹ Ibidem, s. 20.

wstuchanie się w reakcje muzyczne dziecka, odpowiadanie na nie, odzwierciedlanie lub współtworzenie. Podczas sesji muzykoterapii kreatywnej muzykoterapeuta koncentruje się na tworzonych przez dziecko dźwiękach, rytmach, motywach muzycznych. Nadaje im formę i muzyczny wyraz. „Muzyczna relacja terapeutyczna rozwija się między dzieckiem a terapeutą przez wspólne muzykowanie i w tej właśnie relacji muzykoterapeuta wspomaga dziecko w jego indywidualnym rozwoju, kształtowaniu pozytywnego obrazu siebie i samoakceptacji”¹².

Dziecko uczestniczące w zajęciach nie musi mieć przygotowania muzycznego ani szczególnych uzdolnień muzycznych. Jeżeli potrafi grać na jakimś instrumencie, ma okazję rozwijać podczas zajęć swoje umiejętności. Może też grać na prostych instrumentach perkusyjnych. Dzieci podczas zajęć zachęcane są do eksperymentowania, podejmowania swobodnych prób wydobywania dźwięków z instrumentów. Inspiracją do podjęcia przez muzykoterapeutę dialogu muzycznego z dzieckiem mogą być jego niemuzyczne zachowania, np. krzyk, oddech, mruczenie, wykonywany przez dziecko ruch.

W muzykoterapii kreatywnej techniki improwizacyjne stosuje się zwykle w początkowym etapie pracy z dziećmi. W kolejnych etapach częściej wykorzystuje się gotowe kompozycje instrumentalne, wokalne, piosenki i tańce.

W teoretycznych opisach założeń szkoły Nordoff-Robbins pojawia się pojęcie „muzyczne dziecko”, które oznacza zindywidualizowaną, wrodzoną muzykalność każdego dziecka. Wrażliwość na muzykę jest, zdaniem twórców koncepcji, ekspresyjna, komunikatywna, motoryczna i intelektualna. Celem dotarcia do „muzycznego dziecka” w procesie muzykoterapii jest wspieranie indywidualnego rozwoju, autoekspresji, umiejętności społecznych, a także odnalezienie nowych sposobów wyrażania siebie. Termin „muzyczne dziecko” odnosi się również do receptywnych, kognitywnych i ekspresyjnych możliwości, które mogą stać się kluczowe dla organizacji osobowości dziecka. Aktywność muzyczna dziecka służy rozwijaniu wrażliwości, kreatywności, pobudza funkcje percepcji i pamięci¹³. Wyrażanie wewnętrznej wrażliwości dziecka poprzez twórczą

¹² Ibidem, s. 16.

¹³ L. Konieczna-Nowak, *Wprowadzenie do muzykoterapii*, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls 2013, s. 30.

ekspresję instrumentalną, wokalną, ruchową w muzykoterapii Nordoff-Robbins ma charakter terapeutyczny.

Muzykoterapia kreatywna, oparta na improwizacji instrumentalnej, wokalnej i ruchowej znajduje zastosowanie w pracy z dziećmi przedszkolnymi rozwijającymi się prawidłowo, a także z tymi, które przejawiają trudności rozwojowe. Staje się ona czynnikiem wspierającym rozwój dziecka poprzez wypełnienie jego indywidualnego potencjału muzycznego.

Muzykoterapia kreatywna – kontekst edukacyjny

Koncepcja muzykoterapii kreatywnej ukazuje wiele możliwości pracy z dzieckiem w szeroko rozumianym obszarze edukacyjnym. W praktyce, stawianie ostrej granicy pomiędzy edukacją muzyczną a muzykoterapią dzieci jest błędne. Dziedziny te powinny przenikać się, łączyć, uzupełniać, dzięki czemu bogactwo muzyki we wspieraniu rozwoju dziecka może być w pełni wykorzystane.

W prawidłowym procesie wychowania obecna była zawsze „żywa” interakcja muzyczna – „śpiewano dziecku kołysanki, istniały równieśnicze zabawy z piosenką, rodzinne muzykowanie, jak chociażby wspólne śpiewanie kolęd czy pieśni patriotycznych. Były to dla dziecka komunikaty estetyczne, mające walor poznawczy, uwrażliwiający na piękno. Przede wszystkim jednak były to komunikaty emocjonalne, mające walor rozwojowy i terapeutyczny”¹⁴.

Włączanie muzykoterapii kreatywnej do istniejących programów edukacji przedszkolnej jest też odpowiedzią na rosnącą liczbę dzieci potrzebujących wsparcia, dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych. Podejście to wynika z założeń edukacji włączającej, która staje się nowym wyzwaniem dla muzykoterapii. Zadaniem przedszkola jest zapewnienie wszystkim dzieciom pomocy i wsparcia oraz dostosowanie programów do ich zróżnicowanych potrzeb. Założenia muzykoterapii kreatywnej wychodzą naprzeciw tym potrzebom. Z drugiej strony zastosowanie muzykoterapii kreatywnej w pracy z dziećmi w wieku przedszkolnym pozwala dostrzec wielowymiarowość muzyki w jej aspekcie terapeutycznym, rozwojowym, estetycznym.

¹⁴ Z. Konaszkiewicz, *Relacje pomiędzy wychowaniem, terapią a sztuką w odniesieniu do dziecka*, „Nasze Forum, Kwartalnik Pedagogiczno-Terapeutyczny” 1(5), 2002, s. 25.

Jak zauważa K. Stachyra: „pedagogika muzyczna i muzykoterapia posługują się tymi samymi środkami, jednak pomimo pozornych podobieństw, w rzeczywistości rozbieżność pomiędzy nimi jest bardzo znacząca. Podstawową różnicę stanowi cel. W edukacji muzycznej jest nim przekazanie określonego zasobu wiedzy, kształcenie słuchu, poczucia rytmu. W muzykoterapii poprawa funkcjonowania psychofizycznego dziecka”¹⁵.

Różnice pomiędzy zajęciami edukacji muzycznej a muzykoterapią dzieci odnoszą się do sposobu analizowania twórczości muzycznej dzieci, ich jakości artystycznej, precyzji wykonania. W muzykoterapii najważniejszy jest indywidualny, emocjonalny wyraz ekspresji własnej dziecka wyrażanej w grze na instrumentach, śpiewie, ruchu inspirowanym muzyką. Podczas zajęć muzykoterapii kreatywnej dzieci mogą w sposób bardziej swobodny niż na zajęciach umuzykalniających, poszukiwać własnych sposobów gry na instrumentach, zachęcane są do niekonwencjonalnych sposobów tworzenia i poszukiwania dźwięku.

Akceptacja produkcji muzycznych dzieci podczas zajęć muzykoterapii kreatywnej oznacza wchodzenie w „dialog muzyczny” z dzieckiem, zachęcanie do podjęcia improwizacji instrumentalnej, wokalne, ruchowej. Muzykoterapeuta próbuje odczytać, zrozumieć i odpowiedzieć w sposób twórczy na przekaz stojący za działaniem artystycznym dziecka. W zajęciach muzykoterapii kreatywnej doświadczenia słuchowe łączy się z dotykowymi, wizualnymi i ruchowymi.

Ważną rolę w doborze sposobów pracy z dzieckiem odgrywają jego indywidualne predyspozycje, zamiłowania i kompetencje. Rozwój umiejętności muzycznych dziecka jest procesem złożonym i przebiega w według określonych reguł, właściwych dla wieku rozwojowego.

Zajęcia muzykoterapii kreatywnej dziecka w wieku przedszkolnym opierają się przede wszystkim na metodach komunikatywnych i kreatywnych. Metody te zaliczane są do muzykoterapii improwizacyjnej, która wykorzystuje aktywne działania twórcze dziecka. „Nowoczesna pedagogika muzyczna zakłada pełną naturalność i autentyczność działań dziecka, dążąc do utrwalenia w nim postawy twórczej. Już w wieku przedszkolnym pojawiają się pierwsze przejawy twórczej aktywności muzycznej”¹⁶.

¹⁵ K. Stachyra, *Muzykoterapia a edukacja muzyczna* [w:] *Podstawy muzykoterapii*, t. 2, Stachyra K. (red.), Lublin: UMCS 2012, s. 47.

¹⁶ L. Kataryńczuk-Mania, *Wychowawcze aspekty zajęć umuzykalniających*

Dialog instrumentalny to jedna z podstawowych technik muzykoterapii kreatywnej. Należy do technik komunikatywnych, w których zamiast słów używa się dźwięków instrumentu w celu przekazu niewerbalnego. Dialogi instrumentalne przypominają rozmowy, „są aktem komunikacyjnym, w którym jedna osoba przekazuje drugiej jakąś informację, ta natomiast ją odbiera i reaguje na nią zwrotnie”¹⁷. Mogą mieć one formę „pytań-odpowiedzi”, przekonywania, żartów, kłótni. Podczas tych „rozmów” na instrumentach dzieci ujawniają własne emocje, wrażliwość, uczą się komunikować w sposób niewerbalny. Dzięki dialogom instrumentalnym pomiędzy terapeutą a dzieckiem powstaje relacja, która jest dla dziecka źródłem wsparcia. Technika dialogu instrumentalnego pozwala terapeutce lepiej dostrzec problem dziecka, zrozumieć jego potrzeby.

Metody kreatywne muzykoterapii nawiązują do systemów wychowania muzycznego Dalcroze’a i Orffa. Ich podstawową techniką jest improwizacja. Polega ona na spontanicznym tworzeniu muzyki bez wcześniejszego przygotowania. Występuje w trzech formach: instrumentalnej, wokalne i ruchowej. Improwizacje instrumentalne dzieci w wieku przedszkolnym to przeważnie akompaniamenty do piosenek lub słuchanych utworów muzycznych. Gra na instrumentach jest bardzo atrakcyjnym i lubianym przez dzieci w wieku przedszkolnym zajęciem. Pomaga odreagować napięcia, rozwija umiejętności wyrażania emocji, wspomaga kreatywność, uwalnia fantazję. Spontaniczna gra na instrumentach perkusyjnych dostarcza cennych informacji na temat samopoczucia dziecka, jego przeżyć, kondycji psychofizycznej. Charakterystycznymi cechami improwizacji dzieci przedszkolnych są: pełna swoboda rytmiczna, niestabilna swoboda rytmiczna, ograniczona swoboda rytmiczna, gra kompulsywna, gra nieuporządkowana, gra unikowa, gra emocjonalno-siłowa, gra chaotyczno-twórcza¹⁸. Praca z improwizacjami instrumentalnymi dzieci przedszkolnych polega na

w przedszkolu, Zielona Góra: Wyd. Uniwersytetu Zielonogórskiego, 2009, s. 96.

¹⁷ H. Cesarz, *Wybrane metody i techniki muzykoterapii w pracy z osobami zaburzonymi psychicznie* [w:] *Podstawy muzykoterapii*, t. 2, Stachyra K. (red.), Lublin: UMCS 2012, s. 197.

¹⁸ P. Nordoff, C. Robbins, *Terapia muzyką...*, op. cit., s. 60

włączeniu się muzykoterapeuty w proces twórczy dziecka. Muzykoterapeuta podejmuje współimprowizację z dzieckiem. W jej ramach stosuje różne techniki: odzwierciedlanie, dopasowywanie się, ugruntowanie, dialogowanie, akompaniowanie¹⁹.

Improwizacje wokalne dzieci przedszkolnych polegają na zabawach głosowych, eksperymentowaniu, nuceniu i układaniu melodii. Techniki wykorzystujące śpiew opierają się też na piosenkach dziecięcych, do których podchodzi się w sposób twórczy, otwarty. Dopuszczalne są zmiany oryginalnego tekstu, muzyki, a także swobodna ich interpretacja. Inną techniką w pracy z dzieckiem przedszkolnym, zaliczaną do metod kreatywnych, jest technika pisania piosenek (*songwriting*). U małych dzieci polega ona na układaniu tekstu, nadawaniu tytułu lub próbie tworzenia własnej melodii. Ćwiczenie to rozwija ekspresję, wyobraźnię, wzmacnia poczucie własnej wartości i sprawczości. Temat piosenki dotyczyć może przeżytych zdarzeń lub odnosić się do świata wyobraźni, fantazji, bajki. Wymienia się następujące walory stosowania techniki *songwriting*: uzyskanie lepszej integracji w grupie, umożliwienie ekspresji emocji, uczenie pracy zespołowej, lepsze wzajemne poznanie uczestników, zainicjowanie rozmowy na ważne/trudne tematy, prezentowanie własnych umiejętności twórczych, pomysłowości, poczucia humoru, obserwacja/diagnoza poszczególnych członków grupy²⁰.

Improwizacje ruchowe to kolejna z technik metod kreatywnych. Ruch przy muzyce jest ważną formą aktywności muzycznej dzieci w wieku przedszkolnym. Połączenie muzyki, ruchu, rytmu uwalnia emocje, działa aktywizująco i pobudza wyobraźnię dziecka. Przybiera zwykle formę zabaw rytmiczno-ruchowych, improwizacji ruchowych i tanecznych, prostych tańców i płaśów. „Wzorce zachowań ruchowych są zwłaszcza w przypadku dzieci przejawem życia psychicznego, wyrazem przeżyć i emocji”²¹. Aktywność ruchowa dziecka jest elementem

¹⁹ L. Konieczna-Nowak, *Wprowadzenie do muzykoterapii...*, op. cit., s. 41.

²⁰ K. Stachyra, *Muzykoterapia a edukacja...*, op. cit., s. 35.

²¹ R. Zimmer, *Handbuch der Psychomotorik, Theorie und Praxis der psychomotorischen Förderung von Kindern*, Freiburg im Breisgau: Verlag Herder, 1999 s. 16.

percepcji, poznawania świata, rozwoju myślenia, a także odzwierciedleniem emocji, stanu psychicznego. Ruch to także gimnastyka ciała, rozwijanie koordynacji, orientacji w schemacie ciała, plastyczności ruchu. Ruch rytmiczny, inspirowany muzyką staje się ruchem kontrolowanym, angażującym słuch, uwagę, myślenie i sferę emocjonalną dziecka.

Muzykoterapia kreatywna dla dzieci w wieku przedszkolnym ma na celu stwarzanie odpowiednich warunków do rozwijania podstawowych kompetencji emocjonalnych. Należą do nich: umiejętność rozpoznawania, ekspresji i kontroli emocjonalnej, rozwijanie poczucia sprawczości, kształtowanie poczucia własnej wartości. Stosowane formy, metody i techniki muzykoterapii służą poprawie koncentracji uwagi, kontroli impulsywności. Techniki muzykoterapii kreatywnej dzieci mają na celu obniżenie agresji, lęku, napięcia. Muzykoterapia wykształca w dziecku przedszkolnym umiejętność wczuwania się w przeżycia innych, troski, empatii. Celem oddziaływań muzykoterapii jest poprawa komunikacji werbalnej i niewerbalnej dziecka. Innymi istotnymi celami zajęć wspierających rozwój emocjonalny dziecka są wykształcenie strategii relaksacyjnych, umiejętności rozładowania napięć w sposób akceptowany społecznie.

Od „muzycznego dziecka” do „muzycznego lustra”

Muzykoterapia kreatywna, w swoich podstawowych założeniach, dąży do odkrywania w dziecku muzycznego potencjału, który jej twórcy, Nordoff i Robbins, nazywali „muzycznym dzieckiem”. Nordoff i Robbins określali w ten sposób wrodzone, obecne w każdym człowieku zdolności i potrzeby muzycznej twórczej interakcji. Uważali oni, że każdy człowiek, niezależnie od wieku, posiada w sobie „muzyczne dziecko”. Dotarcie do tego „miejsca” jest głównym celem muzykoterapii kreatywnej.

„Muzyczne dziecko” stało się dla mnie inspiracją do stworzenia koncepcji „muzycznego lustra”. To metaforyczne określenie oznacza sposób, w jaki dziecko odpowiada, „odbija” żywą muzykę, wchodzi w interakcję muzyczną, improwizuje. Na „muzyczne lustro” składają się także odpowiednio dobrane formy, metody i techniki muzykoterapii kreatywnej dopasowane do indywidualnych cech wrażliwości muzycznej dziecka.

„Muzyczne lustro” stanowi odbicie „muzycznego spotkania” pomiędzy dzieckiem, o określonej wrażliwości muzycznej, a osobą odpowiadającą na tę wrażliwość. Relację inicjuje dziecko, a muzykoterapeuta dopasowuje się do niego poprzez wykorzystanie odpowiednio dobrych form, metod, technik muzykoterapii kreatywnej, które pozwalają mu podążać za kreatywnością muzyczną dziecka.

„Muzyczne lustro” jest więc sposobem w jaki dziecko odpowiada na „żywą” muzykę w twórczej interakcji muzycznej. „Muzycznym odbiciem” dziecka są głównie improwizacje instrumentalne, wokalne, ruchowe, a także niemuzyczne, zachowania, takie jak: mimika, gest, krzyk, płacz, śmiech, oddech. Często to właśnie one inicjują muzyczną interakcję, współimprowizację dziecka z muzykoterapeutą.

Twórcza aktywność muzyczna dzieci w wieku przedszkolnym charakteryzuje się właściwymi sobie cechami, które mogłam zaobserwować w procesie badawczym prowadzonym w okresie dziesięciu miesięcy. Badania o charakterze jakościowym pozwoliły mi na stworzenie koncepcji „muzycznego lustra” i zarysu ich typologii. Wyodrębnione przeze mnie typy to lustro: kreatywne, impulsywne, wrażliwe, wyobrażeniowe, eksperymentalne, analityczne. Każde z nich obrazuje inne cechy kreatywności muzycznej, np. charakter żywiołowy, dynamiczny, delikatny, spokojny, refleksyjny.

Przeprowadzone jakościowe studia przypadku dzieci ukazały możliwości muzykoterapii kreatywnej w rozwijaniu i niwelowaniu trudności rozwojowych dzieci o zróżnicowanych cechach psychofizycznych. Badaniami objęte zostały zarówno dzieci sygnalizujące utrudnienia rozwojowe, np. nieśmiałość, nadwrażliwość, nadpobudliwość, jak i liderzy w grupie rówieśników, dzieci otwarte, śmiałe, osiągające najwyższe wyniki w przeprowadzanych przez nauczycieli diagnozach kompetencji i umiejętności.

W poniższej tabeli przedstawiam zaobserwowane rezultaty oddziaływania rocznego programu indywidualnych zajęć muzykoterapii kreatywnej na przykładzie sześciorga dzieci w wieku przedszkolnym.

Sylwetki dzieci	Efekty muzykoterapii kreatywnej dzieci w wieku przedszkolnym	
	przed muzykoterapią wrzesień 2013	po muzykoterapii lipiec 2014
<i>Natalia</i>	pogodne usposobienie, ambicja, perfekcjonizm, lubiany i naśladowany przez dzieci, źle znosi niepowodzenia, reaguje płaczem, wycofuje się prze najdrobniejszej porażce	wzrost autonomii, mniejsza zależność od opinii innych, odporność na niepowodzenia, umiejętność czerpania satysfakcji z tworzenia, poszukiwania własnej ekspresji twórczej
<i>Krzysztof</i>	nadruchliwość, pobudzenie psychoruchowe, trudności z kontrolowaniem impulsów, problemy z koncentracją uwagi, zachowania agresywne	lepsza kontrola nad impulsami, świadomość emocjonalna, rozeznanie we własnych emocjach, mniej zachowań agresywnych, wydłużony czas koncentracji uwagi
<i>Małgosia</i>	nieśmiałość, niepewność siebie, bardzo cicha mowa, trudność w podjęciu inicjatywy w kontaktach z innymi, spuszczone głowa i skulona postawa ciała, utrudniony kontakt wzrokowy	mówi głośniej, wyraża śmielej własne emocje i potrzeby, większa otwartość, postawa ciała wyprostowana, nawiązuje kontakt wzrokowy
<i>Kuba</i>	trudności w skupieniu uwagi, zamyślanie się, roztrągnięcie, utrudniony kontakt, napady nadmiernej aktywności, nadwrażliwość na bodźce (hałas), złe funkcjonowanie w dużej grupie dzieci związane z trudnością w selekcji bodźców	gotowość do bycia „tu i teraz”, zwiększona tolerancja na bodźce słuchowe, lepsza ich selekcja, wzrost kontroli nad impulsami, poprawa koncentracji uwagi, poprawa zdolności do słownego wyrażania własnych emocji

Sylwetki dzieci	Efekty muzykoterapii kreatywnej dzieci w wieku przedszkolnym	
	przed muzykoterapią wrzesień 2013	po muzykoterapii lipiec 2014
<i>Lucja</i>	labilność emocjonalna, napady płaczu, wycofanie	wzrost poczucia własnej wartości, pewności siebie, elastyczności w reakcjach emocjonalnych
<i>Tomek</i>	wesołość, otwartość, energia, typ lidera w grupie, łatwość nawiązywania kontaktów, lubiany przez dzieci, decydujący i dominujący nad rówieśnikami, czasami wykorzystuje innych, niewielkie zainteresowanie muzyką i innymi działaniami artystycznymi	wrażliwość na potrzeby innych, lepsze wczuwanie się w położenie innych osób, zwiększona świadomość własnych emocji i odczytywanie ich u innych umiejętności nazywania przeżywanych emocji, większa wrażliwość muzyczna i estetyczna

Zaobserwowane efekty oddziaływania muzykoterapii kreatywnej na dzieci poddane badaniu ukazują szerokie możliwości jej zastosowania. Zaobserwowane zmiany odnoszą się do wzrostu poczucia wartości, autonomii, empatii, kontroli nad impulsami, poprawy koncentracji uwagi, a także niwelowania nieśmiałości, nadpobudliwości. Dotyczą one zarówno dzieci sygnalizujących trudności w sferze emocjonalnej, jak i tych, których rozwój nie wzbudza niepokoju. Kreowanie „muzycznego lustra”, w oparciu o metody i techniki muzykoterapii kreatywnej dziecka w wieku przedszkolnym, przyczynić może się do wypełniania jego twórczego potencjału, wspierania harmonijnego rozwoju.

Patrząc w przyszłość...

Uzyskane wyniki badań zachęcają do wzbogacania istniejących programów, przeznaczonych dla dzieci w wieku przedszkolnym, o podejście zaczerpnięte z muzykoterapii kreatywnej. Istotnym wskazaniem na przyszłość jest też opracowanie programu odpowiadającego na

potrzeby poszczególnych typów „muzycznych luster” dzieci. Zaprezentowany przeze mnie zarys typologii może stać się pomocą w pełniejszym zrozumieniu dziecięcej potrzeby muzycznej kreatywności. Określonym typom „muzycznych luster” odpowiadają różnorodne strategie doboru form, metod i technik muzykoterapii kreatywnej. Celem ich jest ułatwienie osobom pracującym z dzieckiem w wieku przedszkolnym odkrywania tego, co w nim ukryte i podążania za jego „muzycznym odbiciem”.

Bibliografia

Bryndal A., Procter S., *Muzykoterapia Nordoff-Robbins*. [W:] *Modele, metody, podejścia w muzykoterapii*, t. 1, Stachyra K. (red.), Lublin 2012.

Cesarz H., *Wybrane metody i techniki muzykoterapii w pracy z osobami zaburzonymi psychicznie*. [W:] *Podstawy muzykoterapii*, t. 2, Stachyra K. (red.), Lublin 2012.

Dębicka I., *Scenariusz pozalekcyjnej edukacji muzycznej z elementami muzykoterapii*, „Nauczanie Początkowe”, 2004/2005, nr 3.

Dębicka I., *Dziecko u progu nauki szkolnej : założenia metodyczne zajęć muzycznych z wykorzystaniem wybranych technik muzykoterapii*, „Nauczanie Początkowe”, 2006/2007, nr 1.

Dębicka I., *Wyobraźnia muzyczna a zdrowie emocjonalne*, „Nauczanie Początkowe”, 2006/2007, nr 3.

Dębicka I., *Zastosowanie muzykoterapii aktywnej w kształtowaniu funkcji manualnych dzieci*, „Nauczanie Początkowe”, 2008/2009, nr 4.

Dębicka I., *Wykorzystanie technik muzykoterapeutycznych w stymulacji sfery emocjonalnej dziecka*, „Nauczanie Początkowe”, 2010/2011, nr 4.

Duniec B., *Wpływ zajęć muzyczno-ruchowych z elementami muzykoterapii na dzieci z nadpobudliwością psychoruchową*, Wrocław 2001.

Kataryńczuk-Mania L., *Wychowawcze aspekty zajęć umuzykalniających w przedszkolu*, Zielona Góra 2009.

Konaszek Z., *Relacje pomiędzy wychowaniem, terapią a sztuką w odniesieniu do dziecka*, „Nasze Forum, Kwartalnik Pedagogiczno-Terapeutyczny”, 2002, 1 (5).

Konieczna-Nowak L., *Wprowadzenie do muzykoterapii*, Kraków 2013.

Lewandowska K., *Profilaktyczne wartości muzykoterapii*. [W:] *Wspomaganie rozwoju, psychostymulacja i psychokorekcja*, Kaja B. (red.), Bydgoszcz 2000.

Nordoff P., Robbins C., *Terapia muzyką w pracy z dziećmi niepełnosprawnymi. Historia, metoda i praktyka*, Kraków 2007.

Stachyra K., *Muzykoterapia a edukacja muzyczna*. [W:] *Podstawy muzykoterapii*, t. 2, Stachyra K. (red.), Lublin 2012.

Woźniak M., *Zabawy relaksacyjne z elementami muzykoterapii*, „Wychowanie w Przedszkolu”, 2009, nr 3.

Woźniak M., *Muzykoterapia*, „Wychowanie w Przedszkolu”, 2010, nr 3.

Woźniczka E., *Muzykoterapia w aktywizowaniu dzieci nieśmiałych*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze”, 2010, nr 5.

Woźniczka E., *Terapeutyczne walory muzyki*, „Wychowanie w Przedszkolu”, 2010, nr 1.

Zimmer R., *Handbuch der Psychomotorik, Theorie und Praxis der psychomotorischen Förderung von Kindern*, Freiburg im Breisgau 1999.

Streszczenie

W artykule przedstawiono możliwości wykorzystania twórczego muzykoterapii w pracy z dziećmi w wieku przedszkolnym. Omówione zostały główne założenia koncepcji Nordoff-Robbins w kontekście potrzeb małego dziecka. Koncepcja przedstawiona w niniejszym opracowaniu jest szeroka, obejmuje całościowe podejście do tematu i jest wynikiem badań eksperymentalnych i studium przypadku. W tej perspektywie, kreatywna muzykoterapia wchodzi w „nowe obszary”, które wcześniej nie były dla niej przeznaczone. Mianowicie: obszar edukacji przedszkolnej i pedagogiki włączającej. Autorka przedstawia zarys własnej koncepcji „muzycznego lustra” dziecka. Przedstawiono również wyniki badań obrazujące wpływ muzykoterapii na rozwój dzieci w wieku przedszkolnym.

Słowa kluczowe: muzykoterapia kreatywna, wychowanie przedszkolne, pedagogika włączająca

Abstract

The paper presents possibilities of using creative music therapy in work with children of preschool age. It discusses the main assumptions of the Nordoff-Robbins concept in the context of the needs of a small child. The concept presented in this study is a broad, holistic approach to the subject and is the result of research based on experimental and qualitative case studies. In this perspective, creative music therapy enters “new areas”, which haven’t before been intended for it. Namely: the area of pre-primary education and inclusive pedagogy. The author presents the outline of her own concept of “music mirrors” of the child, which is rooted in the approach derived from creative music therapy. The paper also presents the results which indicate the impact a creative music therapy program has on the development of children of preschool age.

Keywords: creative music therapy, pre-primary education, inclusive pedagogy